

УДК 37.043.2–056.26]:004(045)

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.75-2.13>**Л. О. Петриченко**доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради

ВИХОВАННЯ УЧНІВ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗА УМОВ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ: МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОТЕНЦІАЛУ ОСВІТНІХ ТА ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ІННОВАЦІЙ

Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню та аналізу досвіду виховання учнівства у закладах середньої освіти за умов інклюзивного навчання на засадах освітніх інновацій та ІКТ.

На підставі аналізу наукової літератури висвітлено стан розробленості проблеми виховання учнівства за умов інклюзивного навчання в Україні і країнах світу. Встановлено, що для інклюзії дітей з особливими освітніми потребами необхідним є кардинальне перетворення освітнього середовища, на шляху якого сучасні освітні та інформаційно-комунікаційні технології грають важливу роль, забезпечуючи збільшення ступеня доступності й інклюзивності освітнього простору та освітнього процесу, наближення його до потреб дітей з інвалідністю. Адже інклюзія не обмежується реформуванням освіти, вона ґрунтується на філософії соціальної справедливості, на новій освітній – соціальній – моделі розуміння явища інвалідності, виступаючи одним із багатьох аспектів перебудови суспільної свідомості, де інклюзивні процеси мають виражену виховну сутність, виступаючи формою морального ставлення до дітей з інвалідністю.

Доведено, що значну роль у підвищенні ефективності виховної роботи з учнями відіграють інноваційні освітні технології: тьюторинг, тренінг, менторинг, коучинг тощо, а також ІКТ (генератори QR-кодів; програмні ресурси Plikers, ZipGrade, Online Test Pad; інтерактивні «планувальники», методи створення «дорожніх карт», «карт цілей», онлайн-технології створення «чек-листів»; програми для створення презентацій, інтерактивної інфографіки, ресурси для дистанційної роботи з учнівством), потенціал яких в умовах інклюзивної освіти залишається реалізованим не остаточно.

Встановлено, що перспективами роботи сучасних закладів середньої освіти за умов інклюзивного навчання є активне впровадження спеціальних програм для компенсації різних порушень дитини, діагностичні програми, ресурси для альтернативного спілкування. У зв'язку з цим важливим викликом сьогодення стає підготовка суб'єктів освітнього процесу на засадах упровадження інноваційних освітніх технологій та ІКТ у процес виховання дітей.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, виховання учнівства, заклади загальної середньої освіти, інноваційні освітні технології, інноваційно-комунікаційні технології.*

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні гостро постає питання розробки інноваційних основ виховання дітей з інвалідністю разом із дітьми з нормативним розвитком. Освіта та виховний вплив на особистість є інструментами вирішення однієї з основних проблем у суспільній та державній політиці щодо сприяння інтеграції дітей з інвалідністю у суспільство на засадах рівності. Особливо актуальна ця проблема у роботі сучасних педагогів в руслі інтеграції таких дітей до нового інформаційно-комунікативного середовища у процесі виховання у закладах загальної середньої освіти за умов інклюзивного навчання.

Необхідність впровадження освітньої інклюзії відображається в сучасних нормативно-правових документах, такий підхід до надання освітніх послуг сприяє формуванню у освітян нової суспільної філософії щодо дітей з інвалідністю, що само по собі є інноваційним. Право на освіту

незалежно від стану здоров'я гарантується статтею 24 Конституції України, статтями 19 та 20 Закону України «Про освіту» тощо. В Україні започатковано інноваційний підхід до освітньої діяльності – інклюзивний, що відображено у Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про освіту», щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг», постановках Кабінету Міністрів України про внесення змін щодо організації інклюзивного навчання та «Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр»; розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу» тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щороку зростає кількість дітей з інвалідністю, які навчаються в закладах загальної середньої освіти.

Так, за даними Міністерства освіти і науки України станом на 1 січня 2020 року в інклюзивних класах навчається 19345 учнів із особливими освітніми потребами. Ця кількість у 7 разів перевищує дані п'ятирічної давнини. На початок 2020 року в Україні створено 13782 інклюзивні класи; у 2019-2020 навчальному році 35% від загальної кількості закладів загальної середньої освіти організували інклюзивне навчання [1]. Очевидно, що в умовах розвитку інклюзивної освіти в Україні на тлі трансформації системи освіти і стрімкої інформатизації суспільства виховання учнів у закладах загальної середньої освіти стає усе більш нагальним питанням, відкриваючи нові шляхи спілкування та комунікації з однолітками.

У науковій літературі проблема інклюзивної освіти та освітньої реабілітації осіб з інвалідністю розробляється у працях вітчизняних вчених О. Акімової, М. Васильєвої, Л. Вінжегі, О. Волошиної, А. Колупаєвої, Н. Найди, Т. Сак, Н. Софій, А. Шевцова та ін. За останні роки помітно зріс інтерес дослідників до вивчення проблеми соціально-педагогічної роботи з дітьми з інвалідністю, зокрема й в умовах інклюзивної освіти. Цьому питанню присвятили свої праці такі вітчизняні науковці, як М. Андрєєва, К. Волкова, С. Гордієнко, В. Григоренко, О. Добровицька, О. Поліщук, О. Рассказова, Н. Тарасенко, В. Тесленко, М. Чайковський та інші.

Концептуальні основи обґрунтування та використання інноваційних освітніх технологій у вихованні здобувачів освіти розробляли Н. Волкова, Л. Даниленко, І. Дичківська, О. Пехота, Г. Пономарьова, Г. Селевко, А. Хуторський). Питання застосування ІКТ у системі освіти вивчали К. Власенко, О. Меньяйленко, Ю. Носенко, Л. Панченко, Л. Пахомова, С. Семеріков, Н. Хміль та ін. Аналізуючи праці вчених та вітчизняний освітній досвід, відзначимо, що сьогодні у закладах середньої освіти приділяється усе більше уваги питанню пошуку дієвих інноваційних освітніх та інформаційно-комунікаційних технологій роботи з учнями, нових методик, здатних забезпечити набуття нового комунікативного досвіду та спроможності до самореалізації в інформаційному суспільстві усіма дітьми, незалежно від стану здоров'я.

Разом із цим при досить ґрунтовну розробленість проблеми інклюзивного навчання дітей у цілому питання розробки та апробації теорії і методики виховної роботи з учнями за умов інклюзивної освіти на засадах освітніх та інформаційно-комунікаційних інновацій залишається актуальним.

Метою статті є теоретичне вивчення та аналіз досвіду виховання учнівства у закладах середньої освіти за умов інклюзивного навчання на засадах освітніх інновацій та ІКТ.

Для реалізації поставленої мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. На підставі аналізу наукової літератури висвітлити стан розробленості проблеми виховання учнівства за умов інклюзивного навчання в Україні і країнах світу.

2. Розкрити особливості використання освітніх та інформаційно-комунікаційних інновацій у процесі виховання учнівства у закладах середньої освіти за умов інклюзивного навчання.

3. На основі вивчення досвіду ЗЗСО оцінити перспективи роботи сучасних закладів середньої освіти за умов інклюзивного навчання й обґрунтувати наявні виклики щодо впровадження нових освітніх технологій та ІКТ в освіту.

Для вирішення поставлених завдань і досягнення мети було використано комплекс **методів дослідження**: *теоретичні* – аналіз наукової та науково-практичної літератури з проблем інклюзивної освіти, порівняння, зіставлення, класифікація, систематизація – для визначення провідних понять дослідження та стану розробки проблеми виховання учнівства за умов інклюзивного навчання в Україні та за кордоном, оцінки потенціалу відповідних інноваційних технологій; *емпіричні* – педагогічне спостереження, аналіз документації ЗЗСО щодо виховної роботи із учнями з інвалідністю.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи дослідження порушеної проблеми, необхідно наголосити, що питання виховання дітей з інвалідністю, інтеграції їх у суспільство не є новими у вітчизняній науці. Одними з перших організацією педагогічної діяльності з дітьми з інвалідністю почали займатися лікарсько-педагогічні інститути, де на основі соціо-медико-психологічних обстежень вироблялися інноваційні підходи до соціалізації, виховання і навчання осіб з проблемами. В Україні роботу одного з перших інститутів, які вивчали можливості освіти дітей з інвалідністю, було започатковано у Києві в 1904 році. Поширення освітньої роботи з означеною категорією дітей набула у 20-ті рр. XX ст. [2, с. 201]. Українська дослідниця А. Ганжій в своїй науковій праці «Новий шкільний рік та завдання в галузі соціального виховання» наводить статистичні дані, що в 1925 році у закладах освіти у 37 округах України нараховувалось: глухонімих – 3044; сліпих – 1378; сліпоглухонімих – 58; епілептиків – 341; калік – 3356; ідіотів – 1381» [3, с. 97]. Тобто близько 10 років тому проблема залучення дітей з інвалідністю до освітнього простору вже увійшла до кола актуальних, а, відтак, розроблялися нові способи і методи сприяння вихованню таких дітей у системі освіти.

Разом із визнанням цінності здобутого у вітчизняній освітній практиці досвіду виховної роботи з дітьми з інвалідністю слід підкреслити, що у минулому до цієї досить чисельної категорії дітей було неоднозначне, а подекуди і доволі

вороже ставлення не лише з боку суспільства та оточуючих людей, а усередині самої освітньої спільноти. Вітчизняний дослідник Н. Рау влучно характеризує цю категорію дітей як усіма залишених, виокремлених із суспільства і винних перед ним, абсолютно без всякої їхньої провини [4, с. 21]. Про загальне зневажливе ставлення до зазначеної категорії дитячого населення говорить поширеність терміну «дефективні діти», який широко використовувався в освітній теорії та практиці того часу. Зазначимо, що розвиток на вітчизняних теренах корекційної та спеціальної освіти, а також створення і поширення інтернатних закладів для дітей з інвалідністю протягом ХХ ст. лише унормували тенденцію відділення цієї категорії осіб в українському суспільстві, хоча й забезпечили напрацювання важливих підходів до їх реабілітації.

Наголосимо, що у країнах Європи у другій половині ХХ ст. розпочалися кардинально інші – інклюзивні процеси, зумовлені прийняттям міжнародною організацією ООН низки документів всесвітнього діапазону правової дії (Декларацій «Про права розумово відсталих осіб», 1971 рік; «Про права інвалідів», 1975 рік тощо). У межах інклюзивного підходу до виховання дитини з інвалідністю пріоритетним стає її включення у загальний освітній простір на паритетних засадах за умов підвищення просторової, психологічної, дидактичної доступності цього простору.

Перший досвід інклюзивного навчання було здобуто у другій половині ХХ століття у США у процесі втілення проєкту підготовки дітей до спільного навчання «Головний старт», реалізація якого дозволила підготувати батьківську та освітню спільноту до залучення дітей з особливими освітніми потребами в освітній простір [5, с. 97]. Це була перша спроба масового створення інклюзивних класів, яка знайшла підтримку громадськості. Групи, в яких разом виховувалися діти, незалежно від їхніх можливостей, здібностей, соціального й економічного становища, походження отримали назву класів залучення або інклюзивних класів [5, с. 98].

У світовому масштабі в останні десятиріччя у зарубіжних країнах дітей з інвалідністю почали активно виховувати саме в умовах загальноосвітніх закладів. Щоб привернути увагу до проблеми рівних можливостей і повного залучення до суспільства людей з інвалідністю, на початку 80-х років ХХ ст. ООН проголосила «Десятиріччя осіб з інвалідністю». Усім країнам-членам ООН було рекомендовано всіляко сприяти залученню осіб з інвалідністю до світової освітньої спільноти [6, с. 78].

Перше згадування базової у межах соціальної моделі інвалідності дефініції «інклюзія» стосовно освіти дітей з особливостями здоров'я було зафіксоване в Торонто у 1988 році у зв'язку з

пошуком поняття для позначення нового погляду на освіту, заснованого на визнанні ідей соціальної рівності вихованців та учнів, незалежно від стану їх здоров'я, на відміну від «спеціальної освіти», сприйняття якої мало у собі негативний відтінок, активно відштовхуючи осіб з інвалідністю [7, с. 14]. Термін «інклюзія» почав поширюватися у науковому обігу, суспільній та освітній практиці з прийняттям 20 грудня 1993 року 48-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН Стандартних правил забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю. Перебудова соціального середовища, освітньої системи та суспільної свідомості, потрібна для інклюзії людей з особливими потребами, кардинально відрізняла цей процес від спеціальної освіти, породженої концепцією нормалізації. Наголосимо, що сучасні освітні та інформаційно-комунікаційні технології становили важливу частину засобів оптимізації освітнього середовища, наближення його до потреб дітей з інвалідністю.

Аналізуючи сучасний вітчизняний досвід, варто зауважити, що основою для організації соціально-педагогічної діяльності з незахищеними верствами учнівства в закладах середньої освіти в Україні стали нові Закони «Про освіту» і «Про загальну середню освіту». Поняття «інклюзивна» або «включена» освіта визначається у Концепції розвитку інклюзивної освіти України як комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації отримання ними освітніх послуг у закладах середньої освіти на основі застосування особистісно орієнтованих освітніх технологій, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей [8]. Завдяки проєкту «Крок за кроком», який прийшов у вітчизняну освіту з канадським досвідом інклюзії у 2001 р., було започатковано розбудову мережі закладів середньої освіти, доступних для дітей з інвалідністю.

Відзначимо, що оновлюючи зміст та методичне забезпечення процесу підготовки майбутніх фахівців, необхідно враховувати, що інклюзія в освіті зумовлює не лише технічну та організаційну модернізацію системи освіти, а й кардинальну зміну філософії освіти, що потребує перетворення усієї концепції професійної підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів ЗЗСО [9, с. 6]. Таким чином, інклюзія потребує оновлення освітнього середовища із застосуванням інноваційних освітніх технологій та можливостей сучасного інформаційно-комунікаційного простору.

На основі аналізу доробку Л. Пахомової інновація в педагогічній діяльності витлумачена як підхід, засіб, інструмент, що забезпечує цілеспрямовану якісну зміну професійних відносин

в системі «надавачі освітніх послуг – отримувачі освітніх послуг – освітні стейкхолдери» у напрямі актуалізації та спрямування інноваційного потенціалу освітнього середовища на формування у дітей соціальної довіри і відповідальності, здатності до інновацій, колаборації, навчання впродовж життя, виявлення активної громадянської позиції [10, с. 47]. Таким чином, інновація забезпечує трансформацію освітньої системи на засадах інклюзивного підходу в освіті, забезпечуючи ефективність комунікативної взаємодії з учнівством.

Відзначимо, що найбільш відомою інновацією в інклюзивній освіті є тьюторинг – процес супроводу дитини під час отримання нею нового соціального досвіду, засвоєння нових способів вирішення проблемних ситуацій, створення умов для успішної соціалізації, самореалізації і саморозвитку. У вітчизняній науці та практиці поняття «тьюторинг» сьогодні все частіше використовують для опису певного виду персоніфікованої педагогічної діяльності вихователів закладів дошкільної освіти та вчителів початкової школи з дітьми з інвалідністю. Так, О. Рассказова зазначає, що поряд зі звичними шляхами розширення соціального досвіду дітей, умови інклюзивного навчання надають особливі можливості розвитку суб'єктності вихованця через включення до системи тьюторської допомоги [11, с. 378]. Відповідно, технологія тьюторингу забезпечує організацію дієвої педагогічної підтримки дитини з інвалідністю в освітньому середовищі.

Не менш важливою є й інша інноваційна для ЗЗСО технологія – технологія менторингу (наставництва), що визначається як передання досвіду від ментора – вихованця, при цьому ментор, яким може виступати вчитель, соціальний педагог, активіст-волонтер, залучає учнів до діяльності у новій для них сфері, радить, консультує, допомагає у розвитку особистості тощо. Як зазначає Л. Пахомова, «засобами менторської діяльності виступають майнд-мепінг, брейн-стормінг, міні-лекція, моделююча практична ситуація, тренінг-марафон, навчально-демонстраційна сесія, мультимедійна майстерня компетентності ментора тощо» [12, с. 156]. Велике значення відіграють й інші сучасні стратегії організації освітньої діяльності – тренінг, коучинг, супервізія тощо; потенціал яких в умовах інклюзивної освіти залишається реалізованим не остаточно.

Наголосимо, що застосування цих та інших інноваційних освітніх технологій потребує сьогодні оптимізації й підвищення ефективності, що стає можливим за умов їх технологічно-комунікаційного супроводу. Як наголошує Ю. Носенко, для деяких учнів/студентів застосування технічних рішень виявляється єдиним шляхом заявити про свої потреби й погляди, отримати доступ до низки ресурсів на рівні з іншими суб'єктами освітнього

процесу, продемонструвати успіхи в доступний зручний спосіб [13, с.31]. Це пов'язано з тим, що в інклюзивній освіті ІКТ добре зарекомендували себе у питаннях вирішення компенсаторних проблем дитини (використання ІКТ в якості технічної допомоги, підтримки, часткової компенсації або заміщення відсутніх природних функцій, що дозволяє учням з особливими потребами повноцінно залучатись до процесів спілкування й взаємодії), подолання комунікаційних бар'єрів (допоміжні прилади і програмне забезпечення, альтернативні форми зв'язку, що полегшують або уможливають комунікацію у більш зручний спосіб, специфічний для кожного виду функціонального обмеження) та дидактичних обмежень (сприяють диференціації, задоволенню індивідуальних потреб, особистісному розвитку дітей з особливими потребами, розкриттю їх здібностей, повноцінній інклюзії, включенню в освітнє й суспільне середовище) [14, с. 142].

Як відзначають вітчизняні вчені, використання нових технологій дозволяє створити умови для підвищення якості і доступності освіти, ефективної комунікації й співпраці, що відкриває широкі перспективи для навчання дітей з особливими потребами [15, с. 95]. Дослідники проблем упровадження сучасних засобів ІКТ підтримки інклюзивного навчання (А. Гета, В. Заїка, В. Коваленко та ін.) стверджують, що останнім часом у галузі освіти відбулися стрімкі зміни: суттєво розширився спектр засобів навчання – у доповнення до традиційних впроваджуються мультимедійні засоби, що інтегрують звичайний текст зі звуком, графікою, відео, анімацією; оновлюється зміст, структура, методи виховного впливу на учнів, які стають більш орієнтованими на задоволення потреб усіх здобувачів освіти, відкривши доступ до навчання тим, хто раніше не мав такої можливості [13, с. 25].

Відзначимо, інноваційні освітні технології та ІКТ підтримка інклюзивного навчання, дозволяють вирішувати низку складних завдань у системі освіти, серед яких: діагностичні завдання; покращення доступу дитини до освітніх ресурсів; подолання просторових бар'єрів шляхом комунікаційної та мережної підтримки; посилення мотивації до використання та обізнаності щодо переваг ІКТ як засобу підтримки інклюзивного навчання тощо [13, с. 32]. У зв'язку із зазначеним суттєво звернути увагу, на виокремлені Л. Паховою групи ІКТ в освіті та інноваційних ресурсів їхньої практичної реалізації. Так, для реалізації діагностично-прогностичної роботи у ЗЗСО вченою запропоновано такі інноваційні ресурси: Plickers для оперативного оцінювання й отримання діагностичного результату за допомогою згенерованих QR-кодів; ZipGrade, Online Test Pad, застосування яких гарантує надійність діагностичних процедур;

для здійснення організаційно-методичної функції – гугл-календарі, інтерактивні планувальники, методики створення дорожніх карт, карт цілей, онлайн-технології створення чек-листів тощо. Забезпечення ефективної корекційно-розвивальної роботи досягається зокрема використанням корекційно-розвивальних програм, онлайн-консультацій та розвивальних інтернет-ресурсів для учнів. Консультативна робота з учнями з особливими освітніми потребами може бути оптимізована завдяки ресурсам для створення віртуальних консультативних груп взаємопідтримки на основі методу *рівний – рівному*. Просвітницько-профілактична та соціально захисна функції, що передбачають інформаційну роботу з великою кількістю осіб, потребують застосування сучасних сервісів для створення інфографіки та схем для презентацій, інтерактивної інфографіки тощо [16, с. 10]. Виходячи з цього, відзначимо, що можливості ІКТ в інклюзивній освіті є використаними недостатньо.

Висновки і пропозиції. У цілому проведений вище аналіз науково-практичної розробленості проблеми виховання учнівства у закладах середньої освіти за умови інклюзивного навчання із застосуванням інноваційних освітніх та інформаційно-комунікаційних інновацій дозволяє зробити такі узагальнення: інклюзія не обмежується реформуванням освіти, вона ґрунтується на філософії соціальної справедливості, на новій освітній – соціальній – моделі розуміння явища інвалідності, виступаючи одним із багатьох аспектів перебудови суспільної свідомості та несе у собі ідею, що діти з раннього віку можуть отримувати освіту в єдиному, позбавленому сегрегації освітньому середовищі; інклюзивні процеси в освіті мають виражену виховну сутність, оскільки інклюзія виступає сучасною, зумовленою новим суспільним поглядом на проблему інвалідності формою морального ставлення до дітей з інвалідністю.

Велику роль у підвищенні ефективності виховної роботи з учнями відіграють інноваційні освітні технології – тьюторинг, тренінг, менторинг, коучинг тощо, а також ІКТ (генератори QR-кодів; програмні ресурси Plikers, ZipGrade, Online Test Pad; інтерактивні планувальники, методики створення дорожніх карт, карт цілей, онлайн-технології створення чек-листів; програми для створення презентацій, інтерактивної інфографіки, ресурси для дистанційної роботи з учнівством), потенціал яких в умовах інклюзивної освіти залишається реалізованим не остаточно.

Перспективами роботи сучасних закладів середньої освіти за умов інклюзивного навчання є активне впровадження спеціальних програм для компенсації різних порушень дитини, діагностичні програми, ресурси для альтернатив-

ного спілкування. У зв'язку із цим важливим викликом сьогодення стає підготовка суб'єктів освітнього процесу на засадах упровадження інноваційних освітніх технологій та ІКТ у процес виховання дітей.

Список використаної літератури:

1. Статистичні дані. *Міністерство освіти і науки України* : офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/statistichni-dani> (дата звернення 22.02.21).
2. Штефан Л.А., Бекетова Ю.В. Зміст соціально-педагогічної роботи з дітьми «з особливими потребами» (історичний аспект). *Теорія та методика навчання та виховання*. 2011. Вип. 29. С. 201–210.
3. Ганжій А. Новий шкільний рік та завдання в галузі соціального виховання. Львів, 2003. 194 с.
4. Рау Н. О наших детях. Київ : Наука, 1999. 130 с.
5. Василенко О.М. Соціально-педагогічні умови адаптації молодших школярів з особливими потребами до навчання в загальноосвітній школі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Хмельницький національний університет. Хмельницький, 2010. 192 с.
6. Сокольська Л.П. Робота соціального педагога в закладах освіти : посіб. лекцій для студ. спец. «Соціальна педагогіка та практична психологія». Хмельницький : ХНУ, 2006. 203 с.
7. Банч Г.О. Піддержка учеников с нарушением интеллекта в условиях обычного класса : пособие для учителей / пер. с англ. С.Ю. Котова. Москва : ООО, «Издательство МБА», 2008. 64 с.
8. Концепція розвитку інклюзивної освіти : наказ Міністерства освіти і науки України від 01.10.2010 р. № 912. *Веб-портал osvita.ua*. URL: osvita.ua/Законодавство/Середня освіта/9189 (дата звернення: 22.02.21).
9. Григоренко В. Л., Пахомова Л.В., Шевченко Н.О. Розвиток інклюзивного підходу до організації роботи закладів дошкільної та середньої освіти у контексті освітніх інновацій у підготовці педагогічних кадрів. *Педагогічні науки*. Полтава, 2019. № 73. С. 3–10.
10. Пахомова Л.В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до використання інноваційних технологій у професійній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2020. 315 с.
11. Рассказова О.І. Розвиток соціальності учнів в умовах інклюзивної освіти: теорія та технологія : монографія. Харків : ФОП Шейніна О.В., 2012. 468 с.
12. Пахомова Л.В. Освітня інноватика в соціальній роботі та соціальній педагогіці: технології

- тренінгу, менторінгу, тьюторінгу та коучінгу. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2019. Вип. 10. Т. 3. С. 154–157.
13. Сучасні засоби ІКТ підтримки інклюзивного навчання : навчальний посібник / А.В. Гета та ін. ; за заг. ред. Ю.Г. Носенко. Полтава : ПУЕТ, 2018. 261 с.
14. Запорожченко Ю.Г. Використання засобів ІКТ для підвищення якості інклюзивної освіти. *Інформаційні технології в освіті* : зб. наук. праць. Херсон : ХДУ, 2013. № 15. С. 138–145.
15. Носенко Ю., Матюх Ж. Зарубіжний досвід використання інформаційно-комунікаційних технологій в інклюзивній дошкільній освіті. *Нова педагогічна думка* : наук.-метод. журнал. 2015. № 4. С. 95–102.
16. Пахомова Л.В. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до використання інноваційних технологій у професійній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 / Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». Старобільськ, 2020. 21 с.
-

Petrychenko L. Students' education in conditions of inclusive environment in secondary education: possibilities of using the potential of educational and information-communication innovation

The article is devoted to the theoretical interpretation and analysis of the experience students' educating in conditions of inclusive environment on the basis of educational innovations and ICT in secondary education.

Based on the analysis of the scientific literature, the state of development of the student's education problem in the conditions of inclusive environment in Ukraine and the world is highlighted.

It is established that the children's inclusion with special educational needs requires a cardinal transformation of the educational environment, based on the results of modern educational and information-communication technologies, which play an important role, therefore the level of accessibility and inclusion of educational space and process, approximating it to children due to disability.

After all, inclusion is not limited to reforming education, it is based on the philosophy of social justice, on a new educational-social-model of understanding the phenomenon of disability, acting as one of many aspects of restructuring social conscience, where inclusive processes have a strong educational essence, acting as a form of moral attitude towards children with disabilities.

It is proved that a significant role in improving the efficiency of educational work with students is played by innovative educational technologies – tutoring, training, mentoring, coaching, etc., as well as ICT (QR code generators; software resources Plikers, ZipGrade, Online Test Pad; interactive planners, methods of creating road maps, goal maps, online technologies for creating checklists, programs for creating presentations, interactive infographics, resources for distance work with students), the potential of which in inclusive education remains unrealized.

It is established that the perspectives of modern secondary education in conditions of inclusive environment are the active implementation of special programs to compensate for various disorders of the child, diagnostic programs, resources for alternative communication. For this reason, an important challenge today is to prepare the subjects of the educational process on the basis of the introduction of innovative educational technologies and ICT in the process of bringing up children.

Key words: *inclusive environment, students' education, comprehensive schools, innovative educational technologies, innovative-communication technologies.*